

EEN JEUGD IN RUSLAND

»PRIVÉ-DOMAIN«

NR. 139

SERGEJ T. AKSAKOV

EEN JEUGD IN RUSLAND

VERTAALD DOOR TOM BEKMAN

AMSTERDAM · UITGEVERIJ DE ARBEIDERSPERS

Copyright Nederlandse vertaling © 1987
b.v. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam
Oorspronkelijke titel: *Vospominanija*
Omslagontwerp: Kees Kelfkens en Marjo Starink
Druk: Geuze & Co's Drukkerij b.v., Dordrecht

ISBN 90 295 0045 x

INHOUD

De kostschool. Eerste periode	7
Een jaar op het dorp	62
Tweede periode op school	86
De universiteit	136
Vlinders vangen (<i>Uit mijn studentenleven</i>)	174
Noten	215

DE KOSTSCHOOL. EERSTE PERIODE

Midden in de winter van 1799 kwamen wij in de gouvernementsstad Kazan aan. Ik was toen acht jaar. Het vroom dat het kraakte, en het duurde lang voor wij onderdak gevonden hadden, ofschoon er twee kamers voor ons gehuurd waren in het huisje van de kapiteinsweduwe Aristova, dat in een goede buurt stond, in de Georgische straat. Maar wij kwamen pas tegen de avond aan, in een eenvoudige met matten overdekte arreslee, met onze eigen drie paarden (de kok en een dienstmeisje waren ons vooruitgegaan). De afstand vanaf de laatste pleisterplaats was groot, er werd lang door de stad heen en weer gereden en naar het adres gevraagd, we stonden lang stil door de stunteligheid van onze bedienden uit het dorp, – en ik herinner me dat ik door en door verkleumd was, dat de woning koud was, dat de thee me niet verwarmde en dat ik rillend alsof ik koorts had naar bed ging. Nog helderder staat me bij dat mijn moeder, die zielsveel van me hield, ook rilde, maar niet van kou, maar van angst dat haar zo beminde kind, haar Serjozjenka, kou zou vatten. Ik drukte mij tegen mijn moeders boezem en werd, behalve met een deken, nog toegedekt met een vossepelsjas die nog tot haar bruidsschat behoord had. Ik kwam eindelijk op temperatuur, viel in slaap en werd de volgende dag gezond wakker, tot onbeschrijfelijke vreugde van mijn bezorgde moeder. Mijn broertje en zusje, beiden jonger dan ik, waren in het gouvernement Simbirsk gebleven, in het welvarende dorp Tsjoefarovo, bij een oudtante van vader, van wie later een erfenis verwacht werd. Nu hielp ze vader echter in het geheel niet en liet ze hem en zijn gezin herhaaldelijk gebrek lijden : ze wilde hem nog geen roebel lenen.

Ik weet niet welke redenen mijn ouders hadden, in hun benarde financiële omstandigheden, om naar de gouvernements-

stad Kazan te komen—alleen weet ik dat het niet voor mij was, hoewel mijn hele toekomst door die overkomst bepaald werd. Toen ik die ochtend ontwaakte, werd ik getroffen door het verkeer op straat: zoiets had ik nog nooit gezien. Ik was zo geboeid dat ik niet van het raam kon weggkomen. De antwoorden op mijn vragen aan de dienstbode Parasja, die met ons was meegekomen, bevredigden mij niet, want zij wist zelf niets. Ik legde toen beslag op een dienstmeisje van de vrouw des huizes, dat ik enkele uren achtereen met mijn vragen kwelde, waarop ook zij vaak geen antwoord wist. Vader en moeder waren naar de kathedraal om te bidden en hadden andere zaken te regelen, maar hadden me niet meegenomen uit vrees voor de barre Driekoningenvorst. Ze kwamen thuis voor het middageten, maar gingen 's avonds weer weg; vermoeid door de nieuwe indrukken viel ik vroeger dan anders in slaap, pratend en naar het gepraat van Parasja luisterend.

Maar net goed en wel in slaap, werd ik voorzichtig gewekt door de zachte hand van diezelfde Parasja. Ik kreeg te horen dat er een slee was gestuurd om me op te halen, dat ik moest opstaan en naar het huis zou gaan waar vader en moeder op bezoek waren. Ik kreeg mijn nette kleren aan, werd gewassen en gekamd, goed ingepakt en toen in de slee gezet samen met Parasja. Uit mijn diepe kinderslaap gehaald, verschrikt door al dat gedoe, dat ik nog nooit had meegemaakt, en toch al bedeesd van aard, reed ik met kloppend hart en angstige voorgevoelens door de al uitgestorven straten van de stad. Eindelijk waren we er; Parasja deed mijn jas uit in het bediendenverblijf en herhaalde in mijn oor wat ze al enige keren onderweg gezegd had: dat ik flink moest zijn. Toen bracht ze me aan de hand naar de zitkamer, een bediende opende de deur en ik ging binnen. Het geflakker van kaarsen en het luide gepraat brachten me zo van mijn stuk dat ik als vastgenageld bij de deur bleef staan. Vader was de eerste die me zag; hij zei: 'Daar is de rekrut!' Ik raakte nog meer in de war.

'Je voorhoofd!'¹, klonk een donderende stem, en een man van kolossale omvang kwam uit een van de fauteuils omhoog en

stevende op mij af. Ik schrok hevig, want ik meende te begrijpen wat die woorden voor vreselijks betekenden, zodat ik hals over kop wilde wegrennen. Het luide gelach van alle aanwezigen hield me tegen; maar mijn moeder vond het geen leuke grap: haar moederhart kromp ineen toen ze haar kind zo zag schrikken. Ze snelde op me af, omhelsde me, sprak me bemoedigend toe en streekte me. Ik huilde even, maar kwam gauw tot kalmte. Nu moet ik vertellen waar ik eigenlijk heen gebracht was: het was het huis van oude vrienden van mijn ouders, Maxim Dmitritsj en Jelizavjeta Alexejevna Knjazjevitsj, die vroeger enige jaren in Oefa hadden gewoond, waar Maxim Dmitritsj (samen met vader) gouvernementsprocureur was; hij was toen, ook als procureur, overgeplaatst naar Kazan. Als jongeman was hij uit Servië gekomen, meteen in dienst gegaan bij de cavaleriegarde, en later als procureur van het regionale oppergerechtshof in Oefa aangesteld. Hij kon doorgaan voor het type van een Zuidslaaf en onderscheidde zich door gulheid en gastvrijheid; zijn uiterlijk en zijn optreden, zijn reusachtige gestalte en scherpe gelaatstreken maakten een ruwe en strenge indruk, maar hij had een zeldzaam goed hart. Zijn vrouw was van Russische adel, Roedneva. Hun huis in Kazan droeg het veelzeggende, echt Slavische opschrift boven de poort: 'Goede mensen, weest welkom!'

Toen de Knjazjevitsjen in Oefa woonden, zagen wij ze heel vaak, mijn zusje en ik speelden met hun oudste zoons Dmitri en Alexander, die nu ook hier waren, maar die ik niet zo gauw herkend had. Maar toen moeder mij dit verteld en uitgelegd had, riep ik opeens uit: 'O, mama, dus het zijn de Knjazjevitsjen, die me geleerd hebben walnoten met je voorhoofd stuk te slaan!' Die uitroep van mij verwekte een algemeen gelach. Ik was over mijn bedeesdheid heen, ik werd vrolijk en vernieuwde de kennismaking met mijn oude vrienden. Zij droegen groene uniformen met rode kragen, en ik vernam dat ze op de Kazanse kostschool waren; een uur later werden ze daar weer heen gebracht. Het was zondag; de jongens Knjazjevitsj mochten dan bij hun ouders zijn van de ochtend tot acht uur 's avonds.

Ik ging me vervelen en, al luisterend naar de gesprekken van mijn vader en moeder met de gastheer en gastvrouw, begon ik te doezelen. Maar plotseling drongen er woorden tot mijn kinderooren door die me met schrik vervulden en de slaap wegjoegen. 'Ja, beste Timofej Stepanytsj en Maria Nikolajevna,' sprak Maxim Dmitritsj met besliste en snijdende stem, 'neem mijn vriendenraad aan en stuur Serjozja naar de kostschool. Dat adviseer ik speciaal omdat hij, geloof ik, een moederszootje is; zij zal hem verwennen, vertroetelen en een slappeling van hem maken. Die jongen moet naar school. In Oefa waren geen onderwijzers behalve Matvej Vasiljitsj van de volksschool, maar die had het witte naaigaren ook niet uitgevonden. En nu zijn jullie op het land gaan wonen, waar je ook Matvej Vasiljitsj niet heen krijgt!'

Mijn vader was het volledig met hem eens, maar moeder, geschokt door de gedachte aan scheiding van haar lieveling, verbleekte en bracht met gealarmeerde stem in het midden dat ik nog klein was, een zwakke gezondheid had (dat was deels waar), en zo aan haar verknocht dat zij daartoe niet zo plotseling besluiten kon. Ik zat daar meer dood dan levend, zoals het heet, en hoorde of begreep niets meer van wat er verder gezegd werd. Om een uur of tien werd er gesoupeerd, maar moeder noch ik konden ook maar een hap naar binnen krijgen. Ten slotte voerde het arresleetje dat mij gebracht had ons weer naar huis. Toen we naar bed gingen en ik naar gewoonte moeder omhelsde en tegen mijn hart drukte, begonnen we beiden luid te huilen. Behalve de door snikken verstikte woorden 'Mama, laat me niet naar kostschool gaan!' kon ik niets uitbrengen. Moeder snikte ook, en we verhinderden vader lange tijd in te slapen. Eindelijk verklaarde moeder dat ze voor geen geld van mij zou scheiden, — en tegen de ochtend vielen we in slaap.

We bleven niet lang in Kazan. Later hoorde ik dat vader en de Knjazjevitsjen moeder waren blijven overhalen mij meteen op staatskosten op de Kazanse kostschool te doen, met het argument dat er nu plaats voor een leerling was, maar later misschien niet meer. Moeder wilde er echter niet van horen en verklaarde

beslist dat het haar nog minstens een jaar zou kosten om haar gevoel de baas te worden, aan het idee te wennen en mij erop voor te bereiden. Ik werd overal buiten gehouden en ik dacht niet anders dan dat deze gruwelijke ramp mij nooit zou treffen.

Toen reisden we weer, in een koets met eigen paarden, eerst naar het gouvernement Simbirsk, waar we mijn broertje en zusje ophaalden, toen de Wolga over naar Nieuw Aksakovo, waar mijn pasgeboren zusje Annoesjka was achtergebleven. Die winterse tocht met eigen paarden, over de landwegen van het toenmalige gouvernement Oefa, waar je soms vele tientallen wersten geen enkel dorp langs kwam, leeft in mijn herinnering als zo iets afschuwelijks dat mijn hart stilstaat als ik eraan denk. Zo'n landweg was niet meer dan een spoor, door een paar sleden over de sneeuwhopen getrokken, dat bij het minste windje geheel door de oppervlaktesneeuw werd weggeveegd. Langs zo'n weg moest in ganzenpas voortgesukkeld worden, zo'n zeven uur achtereen, want de knooppunten of rustpunten lagen vijfendertig of meer werst uit elkaar; trouwens, wie kon die wersten nameten! Midden in de nacht moest iedereen dan opstaan, de slapende kinderen werden wakker gemaakt, in pelzen gewikkeld en in de sleden gelegd. Het knarsen van de ijzers over de droge sneeuw kwelde mijn gevoelige zenuwen, en het eerste etmaal leed ik aan galkoorts. Gegeten en geslapen werd er in boerenhuisjes zonder schoorsteen, samen met biggen, lammeren en kalveren, waar het smerig was en stonk... God geve dat niemand dat zelfs in z'n droom hoeft mee te maken. En ik spreek nu nog niet over sneeuwstormen, wanneer je soms twee dagen en nachten in een of ander gehucht moest doorbrengen tot de sneeuwworkaan zou bedaren... Afschuwelijke herinneringen!

Maar eindelijk kwamen we toch in mijn dierbaar Aksakovo aan, en alle leed was geleden. Ik hervatte het zalige leven aan moeders zijde, ik las haar weer uit mijn lievelingsboeken voor: 'Kinderlectuur voor het hart en het verstand', en zelfs 'Ipokrena of de Vreugden der letterliefde' – niet voor het eerst, natuurlijk, maar steeds met nieuw plezier. Ook ging ik weer verzen uit de

tragedie van Soemarokov declameren, waarbij ik vooral graag de boden uitbeeldde: ik omgordde mij dan met een brede riem, waaronder ik bij wijze van zwaard een stok stak die gebruikt werd om schuiframen open te zetten. Ik speelde ook weer met mijn zusje, van wie ik dolveel hield sinds ze nog een baby was, en mijn kleine broertje; ik rolde met hen over de grond, die voor de warmte met twee lagen sneeuwwitte Kalmukse kleden bedekt was. En ik begon mijn zusje te leren lezen; ze was in het begin traag en ongeïnteresseerd, en ik wist natuurlijk niet hoe ik het aan moest pakken, al legde ik mij met geestdrift op deze taak toe. Ik weet nog goed dat ik mijn zesjarige leerlinge maar niet aan het verstand kon brengen hoe je hele woorden moest spellen. Ik werd wanhopig, ging op een bankje in de hoek zitten en begon te huilen. Op moeders vraag waarom ik huilde, antwoordde ik: 'Zus snapt er niets van...'

Ook ging ik weer met mijn poes slapen, die zo aan mij gehecht was dat ze als een hondje achter me aan liep. En ik ging weer vogels vangen met strikken, dan gooide ik een netje over ze heen en zette ze in een kamertje, dat zodoende in een grote broedplaats herschapen werd. En ik verlustigde mij weer in mijn duiven, de dubbelkuijjes en fluweelpootjes, die toen ik weg was in verschillende omliggende huisjes van bedienden onder de kachel overwinterd hadden. En ik keek weer toe hoe jagers eksters en duiven opjoegen en haviken voederden die tegen de winter waren losgelaten. De dag was niet lang genoeg om van al dat heerlijk te genieten! De winter ging voorbij en de lente kwam; alles raakte in blad en bloei, en een tijd van vele vreugden brak aan: het blikkerende water van de rivier, de watermolen, de vijver, het kauwtjesbos en het eiland, aan alle kanten omringd door de oude en de nieuwe loop van het riviertje Boegoeroeslan en beplant met lommerrijke linden en berken, waar ik wel een paar keer per dag heen liep zonder precies te weten waarom; ik bleef er dan onbeweeglijk, als betoverd staan met een hevig kloppend hart en stokkende adem...

Maar het sterkst van alles trok het vissen me aan, en onder toezicht van mijn bediende Jefrem Jevseïtsj gaf ik mij met harts-

tocht over aan de hengelsport. Er zat veel vis in de Boegoeroeslan met zijn heldere water en talrijke diepe plekken. Hij liep vlak onder de vensters van mijn slaapkamer langs, die aan het oude huis was aangebouwd door wijlen mijn grootvader voor zijn schoondochter, zodat die een afzonderlijke zitkamer zou hebben. Vlak naast het raam, over het water hangend, groeide een grote wijdvertakte berk; een dikke tak dicht bij de voet stak uit als een bankje waar ik graag met mijn zusje op zat. Nu heeft het water van de Boegoeroeslan de wortels van de berk blootgewoeld, hij is voortijdig vervallen en opzij gezakt, maar leeft nog en krijgt nog bladeren. De nieuwe bewoner heeft er een nieuwe boom naast geplant.

Waar ben je gebleven, toverwereldje, Sheherazade van het mensenleven, waarmee volwassenen vaak zo onwelwillend en grof omgaan en waarvan ze de fascinatie tenietdoen met spot en onnodige woorden! Jij gouden tijd van kindergeluk, waarvan de herinnering het hart van een oude man zo prettig en zo droevig beroert! Gelukkig is degene die die tijd gekend heeft en hem in zijn herinnering kan terugroepen. Voor velen is hij onopgemerkt voorbijgegaan of roept hij slechts nare gedachten op, zodat er voor hen op rijpe leeftijd alleen maar de herinnering aan de onverschilligheid of wreedheid der mensen overblijft.

De zomer bracht ik door in dezelfde roes van kinderlijke onbezorgdheid, maar in de herfst, toen ik vaker thuis zat, meer luisterde en naar moeder keek, begon ik iets van een verandering in haar te bespeuren. Haar mooie ogen richtten zich soms op mij met een speciale blik van heimelijke triestheid; ik merkte zelfs tranen op, al werden die zorgvuldig voor mij verborgen gehouden. Geschrokken en gekrenkt overlaadde ik haar met vragen en toonde ik haar mijn vurige liefde. Eerst antwoordde ze dat het zomaar was en niets te betekenen had; maar weldra ging het me in haar gesprekken met haar opvallen dat ze erover inzat dat er niemand was om me les te geven, terwijl een jongen zo nodig leren moet. Ze zei dat ze nog liever wou doodgaan dan haar kinderen als domoren te zien opgroeien; dat een man

een ambt moet hebben, en daarvoor is leren noodzakelijk... Mijn hart kromp ineen, ik begreep waar die woorden op sloegen, dat de ellende niet voorbij was, maar nog komen moest en dat ik niet aan de Kazanse kostschool zou ontkomen. Moeder bevestigde mijn vermoeden, ze zei dat ze ertoe besloten had; en ik wist dat haar besluiten onwrikbaar waren. Een paar dagen lang huilde ik slechts, wilde ik niet luisteren en deed ik of ik niet snapte wat moeder zei. Maar uiteindelijk hadden haar tranen, haar smeekbeden, haar redelijke argumenten, vergezeld van de tederste liefkozingen, haar vurige wens mij te zien opgroeien tot welonderlegd man hun uitwerking op mijn kinderlijke brein, en met pijn in mijn hart schikte ik me in het lot dat me te wachten stond. Alle vreugden van het buitenleven verloren op eens hun aantrekkelijkheid, ik had nergens zin meer in, alles kwam me vreemd en koud voor, en alleen mijn liefde voor moeder groeide in zulk een mate dat het haar beangstte.

Ik werd voor school klaargestoomd. Voor mijn leeftijd kon ik uitstekend lezen, maar ik schreef nog als een klein kind. Vader had al eerder heel zijn wiskundekennis op mij willen spuien, dat wil zeggen de eerste vier regels der rekenkunde; ik leerde echter zo traag en met zo weinig begrip dat hij de lessen opgaf. Nu was alles anders: binnen twee maanden had ik die vier hoofdregels onder de knie, het enige van de hele wiskunde dat ik tot de dag van vandaag onthouden heb. De rest van de tijd vóór mijn vertrek naar Kazan herhaalde vader slechts het geleerde met me. Ik bereikte ook de grootste perfectie in het overschrijven van schrijvoorbeelden. Dat alles deed ik onder de ogen van moeder en uitsluitend voor haar. Ze hield me voor dat ze zou vergaan van schaamte als ik geen goede beurt maakte op het examen dat ik in deze vakken moest doen om op de kostschool toegelaten te worden, dat ze overtuigd was dat ik met glans zou slagen—en dat was genoeg. Ik week geen stap van moeder. Vergeefs trachtte ze me weg te sturen om wat te gaan spelen of naar de duiven of haviken te kijken. Ik ging nergens heen en gaf aldoor hetzelfde antwoord: 'Ik heb geen zin, mam.'

Met de bedoeling mij aan de gedachte van scheiding te wen-

nen had ze het voortdurend met me over de school, de studie, ze wilde me beslist later naar Moskou brengen en me in een pension voor adellijke universitaire studenten doen, waar ze indertijd, als meisje van zeventien, haar broers rechtstreeks uit Oefa heen gebracht had. Ik was vroegrijp—ik had vele boeken zelf gelezen en er nog meer aan moeder voorgelezen; en die boeken waren natuurlijk niet voor mijn leeftijd bestemd. Daar moet ik aan toevoegen dat moeder de enige was met wie ik dagelijks omging, en het is bekend hoe de omgang met volwassenen een kind ontwikkelt. Zo kon ze met mij praten over de voordelen van de studie boven het niet-studeren, en ik kon haar begrijpen. Daar ze ongewoon intelligent was, een zeldzame gave van het woord bezat en haar gedachten op harts-tochtelijke, meeslepende wijze kon uiten, was ik volledig in haar ban en wist ze me zo'n moed in te boezemen, zo'n geestdrift om haar vurige wens snel te vervullen en haar verwachtingen waar te maken, dat ik ten slotte met ongeduld naar het oogenblik van vertrek naar Kazan uitkeek. Moeder leek me monter en vrolijk; maar wat een inspanning moet dat haar gekost hebben! Ze werd met de dag magerder en bleker; huilen deed ze nooit, ze bad alleen meer dan gewoonlijk, opgesloten in haar kamer. Het was een ware triomf van grenzeloze, onzelfzuchtige, zichzelf wegcijferende moederliefde! Hiermee bewees moeder mij hoeveel ze van me hield... Ik was vroeger veel ziek geweest en ze had toen hele jaren onafscheidelijk aan mijn kinderbed gezeten—niemand wist wanneer ze sliep; niemands hand dan de hare raakte mij aan. Later is ze een keer in de lente, toen de dooi inviel, het griezelige, loodblauwe ijs van de Kama overgestoken, toen geen mens er meer overheen ging en het elk oogenblik kon gaan kruien,—toen ze gehoord had dat ik in een depressie verkeerde en in de ziekenafdeling lag... Maar dat was niets vergeleken bij haar besluit haar zo dierbare, zwakke en vertroetelde, letterlijk verafgode kind op zijn negende naar een kostschool te sturen, vierhonderd werst ver, omdat andere mid-delen om hem een opvoeding te geven ontbraken.

Weer kwam er een winter, en in december trokken wij naar

Kazan. Om moeders terugreis niet te triest te maken, was op vaders aandringen mijn dierbare oudste zusje meegegaan; mijn broertje en jongste zusje werden in Aksakovo gelaten met tante Jevgenia Stepanovna. In Kazan namen we onze intrek in hetzelfde huis van vorig jaar, bij de kapiteinsweduwe Aristova. We hadden vanuit ons dorp gecorrespondeerd met Maxim Dmitritsj Knjazjevitsj; we wisten dus dat er een door de staat betaalde plaats vrij was op de kostschool, en alle papieren, nodig voor mijn inschrijving, waren in orde gemaakt. Vader nam via Knjazjevitsj contact op met alle personen die met mijn opname te maken hadden en diende toen, na een week of twee, na intens gebeden te hebben, een verzoekschrift in bij de directeur, de heer Peken.

Het schoolbestuur verzocht de hoofdtoezichthouder (die ook inspecteur was), Nikolaj Ivanovitsj Kamasjev, mij te examineren, en dokter Benis om een medische verklaring te verstrekken. Kamasjev was met verlof; de functie van hoofdtoezichthouder werd uitgeoefend door de toezichthouder van de 'keurige zaal' Vasili Petrovitsj Oepadysjevski, en die van klasseninspecteur door de hoofdleraar Russische letterkunde Ljov Semjonytsj Levitski. Beiden waren beste, vriendelijke heren, en Oepadysjevski werd later een ware beschermengel van mij en mijn moeder: ik weet niet wat er van ons geworden zou zijn zonder die oude weldoener.

Toen vader met het verzoek naar de directeur ging nam hij mij mee, en de directeur was heel aardig tegen me. Levitski was niet helemaal in orde en kon niet naar de vergadering van het schoolbestuur komen, daarom ging vader met mij naar zijn huis. Ljov Semjonytsj bleek een vriendelijke, vrolijke, roodwangige dikzak die ondanks zijn jonge jaren al een flink buikje had. Hij charmeerde ons beiden met zijn ontvangst. Hij begon met mij te omhelzen en te kussen, liet me toen wat proza van Karamzin en verzen van Dmitriëv lezen—en was verrukt: hij vond dat ik met gevoel en begrip las. Daarna liet hij me wat schrijven—en raakte weer opgetogen. De vier regels der rekenkunde gingen mij ook uitstekend af; maar Levitski, een echte

letterkundige, liet zich minachtend over de wiskunde uit. Na het examen begon hij me huizehoog te prijzen; hij stond verbaasd dat een jongen van mijn leeftijd die op het land woonde zo goed voorbereid was. 'En wie was zijn leraar schoonschrijven?' vroeg Ljov Semjonytsj aan vader met een goedmoedig lachje, 'uw eigen handschrift is niet bepaald fraai.' Vader, verheugd en bijna tot tranen toe geroerd door de loftuitingen voor zijn zoon, antwoordde in alle oprechtheid dat ik alles bereikt had door mijn eigen inspanning onder leiding van mijn moeder, van wie ik bijna onafscheidelijk was, en dat hij me alleen in de rekenkunde onderwezen had. Hij voegde daaraan toe dat moeder altijd in een gouvernementsstad gewoond had, dat we sinds kort naar ons buitengoed verhuisd waren, dat zij de dochter van een aanzienlijk ambtenaar was en een groot liefhebster van boeken en gedichten.

'Aha, nu begrijp ik,' riep Levitski uit, 'waarom uw lieve zoon van zo'n hoge moraal blijk geeft en zelfs iets elegants heeft, jong als hij is: dat is de vrucht van vrouwenopvoeding, de vrucht van de zorgen van een ontwikkelde moeder.'

Wij vertrokken, geheel door hem bekoord. Dokter Benis, die een fraai huis aan de Ljadskastraat bezat, ontving ons zeer beleefd en schreef zonder enig bezwaar een getuigschrift dat ik gezond en van flinke lichaamsbouw was. Thuisgekomen merkte ik dat moeder veel gehuild had, al hadden haar ogen de eigenschap dat tranen hun heldere blik niet vertroebelden en geen enkel spoor nalieten. Vader vertelde met vuur wat wij allemaal beleefd hadden. Moeder keek mij aan met een blik die ik nooit vergeten zal, ook al leef ik nog honderd jaar. Ze omhelsde me en zei: 'Je bent mijn geluk, je bent mijn trots.' Wat kon ik nog meer wensen? Ik was op mijn manier gelukkig, trots en vol goede moed.

Moeder bracht een bezoek aan de vrouw van dokter Benis en maakte ook met hem kennis. Het was moeilijk niet bekoord te worden door moeders jeugd, haar schoonheid, haar intelligentie en haar tranen; de dokter en zijn vrouw kregen sympathie voor haar, en hij beloofde haar dat als er ook maar het minste

met mijn gezondheid aan de hand was, ik alle medische verzorging zou krijgen. Een vreselijke belofte, naar mijn huidige begrippen: ik ben bang voor overdadige medische hulp. Maar destijds stelde het mijn arme moeder enigszins gerust.

Vasili Petrovitsj Oepadysjevski was weduwnaar, twee van zijn zoons waren onder de door de staat betaalde Kazanse kostschooljongens. Toen vader met hem kennismemaakt had, nodigde hij hem bij ons uit. Die goede oude baas werd zo door moeder vertroeteld, hij waardeerde haar vurige liefde voor haar zoon zozeer en vatte zo'n sympathie voor haar op, dat hij bij hun eerste ontmoeting al zijn woord gaf dat hij, om te beginnen, mij na een week zou overbrengen naar zijn 'keurige zaal' (want als hij al meteen een onbekende jongen daar zou huisvesten, zou dat algemeen als duidelijk voortrekken beschouwd worden) en ten tweede meer aandacht aan mij zou besteden dan aan zijn kwajongens, dat wil zeggen zijn zoons. En hij heeft die beide beloften gehouden. Ik zie zijn goedgehartige en vriendelijke gezicht nog levendig voor me, en zijn rechterarm die in een brede zwarte doek hing, want zijn hand was door een ongeluk met een ontploffend geweer verbrijzeld. In plaats van de hand was een zwarte handschoen aan zijn arm bevestigd, met watten gevuld. Hij schreef overigens heel goed en leesbaar met zijn linkerhand.

Ten langen leste waren alle formaliteiten achter de rug en besloot het schoolbestuur mij op overheidskosten op de kostschool aan te nemen. Mijn maten werden zelfs genomen en een schooluniform werd gemaakt. De spanning waaronder moeder en ik stonden verminderde nog niet. We gingen naar de kathedraal en lieten bidstonden houden voor Goeri, Varsonofi en German, Kazanse wonderdoende heiligen. Daarvandaan brachten vader en moeder mij rechtstreeks naar de kostschool en vertrouwden mij toe aan Oepadysjevski. Mijn bediende Jefrem Jevseïtsj ging mee als mijn kamerdienaar. Het afscheid ging natuurlijk gepaard met tranen, zegeningen en raadgevingen, maar verder verliep alles goed. Het was toen tien uur in de ochtend: de klassen waren net gewisseld² en alle leerlingen be-

vonden zich in de bovenlokalen. De slaapkamers beneden waren leeg en moeder kon ze zien, ook het bed waarin ik zou slapen; ze leek tevreden over alles.

Zodra mijn ouders vertrokken waren, nam Oepadysjevski me bij de arm en bracht me naar de schoonschrijfkلاس, waar hij me aan de leraar voorstelde. Hij beval me aan als een zeer brave knaap en verzocht hem speciale aandacht aan me te besteden. Ik werd aan een aparte tafel gezet, samen met nog een paar nieuwelingen, en ik moest streepjes zetten. Ik was zo onder de indruk dat ik me in een soort roes bevond; het leek me alsof het allemaal een droom was, maar angst of heimwee voelde ik niet. Na het middagmaal, waar ik niets van proefde, kreeg ik mijn uniformjasje aan, met een lakense das. Mijn haar werd kortgeknipt, en toen werd ik in het gelid gezet, twee aan twee naast elkaar. Ik stond naast Vladimir Graff. Er werd me meteen geleerd in de maat te lopen. Alles deed ik machinaal, alsof het niet mezelf betrof. Na afloop van de lessen kwam Oepadysjevski me bij de deur tegemoet en zei: 'Je moeder wacht op je.' Hij bracht me naar de ontvangkamer, daar zaten vader en moeder. Toen vader me zag begon hij te lachen en zei: 'Kijk eens hoe ze Serjozja uitgedost hebben!' Moeder herkende me het eerste ogenblik niet, ze sloeg haar handen ineen, riep 'ach!' en viel flauw. Ik uitte een kreet van ontzetting en viel ook neer, aan haar voeten. Oepadysjevski, die door een kier van de deur gekeken had, kwam geschrokken te hulp lopen. Moeders bezwijming duurde ongeveer een halfuur, vader sloeg de schrik om het hart en de arme Oepadysjevski was zo gealarmeerd dat hij uit het ziekenhuis de daar wonende hulparts Ritter liet roepen, die moeder een medicijn toediende en zelfs mij iets te drinken gaf.

Toen moeder bijkwam was ze erg zwak, en de goede Oepadysjevski kwam zelf met het voorstel mij voor die nacht naar huis te laten gaan. 'Dat moet maar,' zei hij: 'dan wordt Nikolaj Ivanytsj (de hoofdtoezichthouder) maar boos op me als hij terugkomt en ervan hoort; hij zou het nooit goedvinden, maar ik neem alles op mijn verantwoording—alleen, breng hem mor-

gen alstublieft tegen zeven uur terug, op tijd vóór het ontbijt.'

Wij konden geen woorden genoeg vinden om de goede oude man te bedanken, en gingen toen naar huis. Daar kwam moeder helemaal tot zichzelf, ze fleurde op en sprak ook mij moed in. Ze dwong zichzelf rustig naar mijn bijna kaalgeschoren hoofd te kijken, waar haar hand vergeefs mijn zachte blonde krullen zocht, en naar de lakense das, die mijn tere hals al irriteerde, want ik had nog nooit zelfs maar een zijden doekje om gehad. Ze zag de redelijke noodzaak van dat alles in, we hadden ons daarin te schikken. We voelden ons beiden sterker en vastbeslotener. De volgende morgen was ik om zeven uur op school.

Moeder kwam elke dag tweemaal bij me: een halfuurtje om twaalf uur, vóór het eten, en 's avonds om zes uur, dan mocht ik anderhalf uur met haar doorbrengen. Als ze kwam maakte ze een kalme, zelfs opgewekte indruk; maar aan het sombere gezicht van vader merkte ik dat zich thuis, als ik er niet bij was, heel andere scènes afspeelden. Na een paar dagen zag vader in dat het zo niet kon doorgaan, want dat dat voortdurende bezoeken en weer afscheid nemen één nutteloze kwelling was. Hij beraadslaagde met Knjazjevitsj, en zij besloten samen moeder onmiddellijk naar Aksakovo mee te nemen. Dat was gauw besloten, maar de uitvoering zou niet meevallen, dat wist vader heel goed. Maar boven zijn verwachting en tot zijn grote opluchting gaf moeder spoedig toe aan de algemene verzoeken en argumenten. De woorden van dokter Benis, die het zijne bijdroeg, hadden hierbij ongetwijfeld een groot gewicht. Hij verzekerde haar dat die geregelde samenkomsten mijn zwakke zenuwen alleen maar schaadden en niet goed voor mijn gezondheid waren; ik zou nooit of heel lang niet aan mijn nieuwe leven wennen als mijn moeder niet zou weggaan. Zelfs de beste Oepadysjevski kwam met hetzelfde verzoek, hij voerde aan dat ik in deze omstandigheden geen goede vorderingen kon maken en dat de leraren een slechte mening over me zouden krijgen. Waarop moeder ermee instemde de volgende dag al te vertrekken. Ik verwonder me er alleen over hoe zij ertoe kwam mij voor de gek te houden. Ze vertelde me vóór het middageten

dat ze morgen of overmorgen zou weggaan en dat we elkaar nog een keer of twee zouden zien; ze zei ook dat ze de avond bij de Knjazjevitsjen zou doorbrengen en daarom niet bij me kon komen. Stilletjes vertrekken zonder afscheid van mij te nemen—dat was een ongelukkig idee, haar ingeblazen door Benis en Oepadysjevski. Zij wilden natuurlijk ons allebei, en vooral mij, voor een laatste afscheid sparen, maar de berekening bleek fout. Ik ben er nu nog zeker van dat die goedbedoelde slimheid veel droevige gevolgen heeft gehad.

Het was voor het eerst dat moeder 's avonds niet bij me kwam, en al had ze me daarop voorbereid, mijn hart werd verteerd door weemoed en het voorgevoel van nog onbekende narigheid. Ik sliep die nacht slecht. De volgende ochtend, toen ik mij ging aankleden, bracht mijn Jevseïtsj me een briefje: moeder zei me vaarwel en schreef dat als ik van haar hield en wilde dat zij in rust zou leven, ik niet moest treuren en ijverig moest leren. Ze was de vorige avond om acht uur afgereisd. Ik herinner me dat moment nog levendig, maar kan het niet beschrijven: een pijnlijk gevoel doorboorde mijn borst, drukte die samen en benam mij de adem; even later kreeg ik een hevige hartklopping. Halfgekleed ging ik op bed zitten en keek iedereen met radeloze wanhoop aan, zonder iets te horen of te bevatten.

Oepadysjevski, die me een paar dagen geleden naar zijn 'keurige kamer' had overgebracht, die van moeders vertrek wist en dus de reden van mijn toestand begreep, gaf orders dat men mij met rust moest laten, hij liet de leerlingen vlug naar boven gaan, vertrouwde hen toe aan een der toezichthouders en kwam toen snel naar mij toe. Ik zat nog in dezelfde houding op bed; Jevseïtsj stond voor me en huilde. Wat Oepadysjevski ook zei, ik hoorde het niet en zweeg. Ik kon helemaal niet denken, en mijn ogen stonden star en verwilderd, zoals men mij later vertelde.

Ze brachten me naar de ziekenafdeling; ook daar ging ik, zonder het te weten, op het bed zitten, waar ik even zwijgend en wezenloos zat te staren. Na een uur kwam Benis; hij onder-

zocht me als dokter, schudde zijn hoofd en zei iets in het Frans –later hoorde ik dat hij zei: ‘pauvre enfant’. Ik moest een afschuwelijke medicijn slikken, werd uitgekleed en in bed gelegd, waarop ik met doeken werd gewreven. Al gauw kreeg ik het heet en had ik rillingen die me tot mezelf brachten. Ik schreeuwde luid: ‘Mama is weggegaan!’, en stromen ingehouden tranen welden op uit mijn ogen. Benis was daar kennelijk blij om, hij kwam naast me zitten en sprak over moeders vertrek, de noodzaak daarvan voor haar gezondheid, de nare gevolgen van een afscheid, en hoe een verstandige jongen die zijn moeder liefheeft en haar zielerust wil zich in zulke omstandigheden dient te gedragen. Zijn woorden waren hem door de hemel ingegeven, want de dokter, hoewel een zeer rechtschapen man, onderscheidde zich niet door tederheid of zachtheid van karakter; mijn tranen stroomden nog rijkelijker, maar ik voelde een zekere verlichting. Toen ging Benis weg.

Ik snikte nog een uur of twee, maar ten slotte sliep ik van vermoeidheid in, en een weldadige slaap versterkte mijn zwakke organisme. Oepadysjevski kwam een paar keer naar me kijken: hij bracht zelfs een nummer van *Kind en school* mee dat ik nog niet gezien had, om me te verstrooien. Oepadysjevski wist dat ik een hartstochtelijk lezer was; maar ik was toen nog niet tot lezen in staat. Ik vroeg of ik mocht schrijven en schreef de hele dag, ook nog 's avonds, aan vader en moeder, en ik vergoot haast voortdurend tranen. Die nacht sliep ik onrustig met veel boze dromen, waartoe ik altijd geneigd was. Jevseïtsj week niet van mijn zijde.

De volgende morgen vond Benis dat mijn gezondheid erg vooruitgegaan was, hij ontsloeg me uit de ziekenafdeling, want achtte het nietsdoen en het verblijf te midden van zieken moreel verkeerd, en liet me wat aan mijn schoolwerk doen. Oepadysjevski bracht me weer zelf naar het lokaal; ik kwam weer in dezelfde schoonschrijfkلاس, daarop volgde de godsdienstles. Twee uur lang luisterde ik naar mijn klasgenoten die hun lessen uit de catechismus en bijbelgeschiedenis opzeiden, naar de pope die een nieuwe les opgaf en lang allerlei uitlegde en verklaarde

—maar ik snapte niet veel van zijn uitleggingen, niet alleen die keer, maar mijn hele kostschooltijd lang. Ik kende deze dag mijn lessen niet. De pope was op de hoogte van mijn precaire gezondheidstoestand en ofschoon hij een streng, lang niet makkelijk heer was, liet hij het bij een standje en droeg hij me op, de les voor de volgende keer te leren.

Na het eten vroeg Oepadysjevski, om te voorkomen dat ik niets te doen had en in droeve gedachten zou vervallen, een der oudere leerlingen, Ilja Zjevanov, die goed kon tekenen, mij wat bezig te houden met tekenen, waar ik als kind veel van hield. Ik hoorde zelf de goedhartige oude aan Zjevanov vragen om hem dat grote genoeg te doen, dat hij, zo zei hij, nooit zou vergeten: wat te tekenen met een arme jongen die erg naar zijn moeder verlangde. En Zjevanov deed dat, maar zijn lessen kwamen mij niet te stude, dit keer niet en later ook niet. Het maken van rondjes met wenkbrauwen, neuzen, ogen en lippen wekte voorgoed mijn afkeer van tekenen op.

Na de avondklassen liet diezelfde goede genius, Vasili Petrovitsj Oepadysjevski, me naast zich zitten om mijn lessen te leren. Toen hij zag dat ik zelf niet begreep wat ik erin trachtte te stampen, begon hij een gesprek met me over mijn leven in Aksakovo, over mijn vader en moeder, en hij liet me zelfs een beetje grienen.

Ik zou niet weten hoe mijn leven verder had moeten gaan; maar daar veranderde alles ineens. De derde dag bracht Jevseïtsj me na het eten een briefje van moeder, die me schreef dat ze het land erover had dat ze niet behoorlijk afscheid van me had genomen, en daarom, na negentig werst afgelegd te hebben, was teruggekeerd om nog één keer desnoods maar één minuut naar me te kijken. Ik kan mezelf niet verklaren waarom ik het eerste ogenblik niet de grote vreugde voelde die mij toch had moeten vervullen. Ik was bang, zo leek het, ik kon het niet geloven, het was of ik droomde...

Oepadysjevski ontving ook een briefje: moeder verzocht hem mij 's avonds van zes tot negen vrij te geven; als dat niet kon, wilde ze zelf komen. Ze voegde eraan toe dat ze maar tot

de volgende ochtend in Kazan zou blijven. Oepadysjevski liet mij schrijven dat Maria Nikolajevna niet de moeite hoefde te nemen naar de school te komen, hij zou mij met mijn bediende laten weggaan, misschien al vóór zessen, want de leraar van de laatste lesuren zou wegens ziekte waarschijnlijk niet komen. Ik mocht tot de volgende ochtend zeven uur bij haar blijven. Ik schreef die woorden op en dacht bepaald dat het een droom was. Jevseïtsj snelde weg met mijn boodschap. Een anderhalf uur later kwam hij terug met zo'n blijde brief, zo vol innige dankbaarheid jegens Oepadysjevski dat deze in tranen was toen hij moeders woorden las.

Jevseïtsj vertelde ons dat mevrouw alleen uit het dorp Alexejevskoje was teruggekeerd, negentig werst van Kazan over de postweg—dat meneer daar gebleven was met de jonge juffrouw, die niet goed was. Moeder was in lichte arresleeën met postpaarden teruggesnelde, alleen met een dienstmeisje en een bediende. Ik kwam nu pas geheel tot mezelf, ik begon in mijn geluk te geloven, zozeer dat het laatste uur dat ik moest wachten een ondraaglijke marteling voor me was. De leraar liet inderdaad melden dat hij niet zou komen, en om vijf over vier zat ik al met Jevseïtsj in een huurslee, buiten mezelf van onbeschrijfelijke vreugde. Moeder logeerde ergens in de Prolomnajastraat, ik weet niet meer bij wie, maar het was geen logement. Toen ik de kamer binnensnelde, zag ik al van een afstand dat moeder bleek en mager was. Ze zat in een warme omslagdoek vlak bij een brandende kachel, want het vertrek was erg koud.

Dat moment van weerzien was iets waarvan ik de lezer geen idee kan geven. Zulk een geluksgevoel heb ik nimmer in mijn leven meer ondervonden. Enkele minuten lang zeiden wij niets, we weenden slechts en waren gelukkig. Maar dat duurde niet lang. Al spoedig verjoeg de gedachte aan het nabije vaarwel alle andere gedachten en gevoelens en kneep mijn hart pijnlijk samen. Met bittere tranen vertelde ik moeder alles wat me overkomen was sinds haar plotselinge vertrek. Ik schrok van de uitwerking die mijn verhaal op haar had... Wat beschuldigde mijn arme moeder zichzelf, wat was ze vol berouw dat ze toe-